

SHADOWING JAKO MOŽNÉ APLIKACE V PEDAGOGICKÉM VÝZKUMU

JAN SOLFRONK

Mezi problémy pedagogického výzkumu patří zejména dvě oblasti. Především je to okruh školského a vzdělávacího terénu, který se vyznačuje značnou flexibilitou a převážnou účastí lidského faktoru do té míry, že je obtížně zjiřitelný a výsledky zkoumání jsou vždy více či méně pravděpodobné. Druhou problematickou oblastí jsou vlastní metody pedagogického výzkumu, ve kterých stále převládá explorace a zjiřtované posudky mají charakter zprostředkovaného poznání (např. na základě výpovědí respondentů apod.).

Zdá se tedy, že jedním ze zásadních problémů pedagogického výzkumu je hledání adekvátních metod a technik. Pedagogika by je zřejmě měla čerpat ze zkušeností a technik hraničních či souvisejících vědních disciplín, měla by se pokoušet je uplatnit či tvůrčím způsobem je inovovat. Takovouto inspirující oblastí může být teorie a praxe školního managementu.

Chtěl bych poukázat na své zkušenosti spojené s aplikací metody SHADOWING ve školském terénu.

Náslechová a pozorovací metoda SHADOWING je určena ředitelům škol jako technika zlepšující jejich práce a je v naší odborné literatuře popsána dr. Slavíkem a dr. Egerem. Dr. Slavíková uplatnila také s úspěchem tuto metodu ve své disertační práci.

SHADOWING má svá pravidla použití a svůj algoritmizovaný postup. Zajímalo mě, zda je možno využít některé jako prvky při zkoumání školského terénu, je-li tato technika adekvátní výsledkům a je-li dostatečně zřetelná.

Předložil jsem proto návrh zkrácené verze shadowingu studentům 4. ročníku FP TU Liberec se žádostí, aby v rámci seminární práce tuto metodu aplikovali v praxi.

Prvním úkolem studentů bylo určit, co a v jakém rozsahu se budou snažit „stínovat“. Po diskusi dospěli k závěru, že budou sledovat stavy a činnosti žáků ve výuce v tomto rozložení:

- NEZÁJEM – ZKRATKA I (indiference)
- PAMATOVÁNÍ SI – ZKRATKA M
- ŘEŠENÍ PROBLÉMU – ZKRATKA P
- OPAKOVÁNÍ – ZKRATKA R
- PROCVIČOVÁNÍ – ZKRATKA T

- NAPĚTÍ, STRES – ZKRATKA S
- ZÁJEM – ZKRATKA Z

Dále se studenti měli snažit sledovat žáky v mimovýukových aktivitách (což se později ukázalo jako nereálné) a určit časovou míru domácí přípravy žáků na výuku.

Vlastní provedení shadowingu (jeden posluchač označil tuto metodu vtipně jako fízlování) proběhlo na několika různých typech středních škol a každý posluchač, posluchačka sledoval pouze jednoho studenta, studentku v průběhu jednoho vyučovacího dne. Po vyučování vyvolal posluchač rozhovor s pozorovaným studentem, ve kterém si upřesňoval své pozorování a také zjišťoval míru zatížení studenta domácí přípravou.

Posluchači měli volnost při zpracování výsledků svého stínování, ale protože se jednalo o skupinu matematiků, převažovalo směřování ke kvantitativnímu vyhodnocení faktů. Objevily se různé grafy, tabulky a procentuální popsání sledovaných jevů. V následném komentáři se potom posluchači pokusili o interpunkci a vysvětlení získaných údajů, včetně sumárních dat.

Ukázka č. 1 posluchač Č.S.

Záznam sledování

KOMENTÁŘ

I tato učitelka se dostavila poněkud později do hodiny, ale Jana i ostatní studenti na to byli zřejmě zvyklí, neboť klíče od učebny donesla služba a všichni se dali do opakování a ťukali do klávesnic zcela samostatně. Po příchodu byla Jana učitelkou požádána o donášku čehosi z kabinetu. Pak následoval krátký výklad o chybných kradmých pohledech na klávesnici nepřipustných v metodě psaní naslepo, který Jana pouze pozorně vyslechla, neboť ji ve výhledu bránil les monitorů spolužáků. V testovacím opisu se přesto Jana neustále dívala na klávesnici, i když se zdálo, že výkladu porozuměla. Tento nesoulad způsobil, jak řekla později učitelka, stres z pocitu nestíhání, který nutká studenty sledovat klávesnici, což je ve skutečnosti zpomaluje, a stres tak narůstá. Jana pak sledovala další výklad o psaní 1 a 2 malíčkem levé ruky a s vervou se pustila do následného samostatného procvičování, které trvalo až do zazvonění.

4. hodina – ANGLICKÝ JAZYK

Činnost sledovaného žáka během hodiny	Trvání (min)
snaží si něco zapamatovat	8
opakování	5
procvičování	12
řešení něčeho	0
zátěžová situace	0
nedělá nic z toho	20
projevování zájmu o výuku	39

KOMENTÁŘ

Na začátku hodiny se Jana bavila se spolužačkou a vůbec si nevšimla, že učitel již přišel do třídy. Protože stejně nevšimavá byla i většina jejích spolužáků, museli na pokyn učitele chvíli postát. Následoval krátký písemný test na stupňování přídavných jmen, který Jana napsala v klidu. Po odevzdání testu povídala Jana se spolusedící. Do první části opakování (dobrovolné odpovědi na otázky učitele) se Jana aktivně nezapojila, ale se zájmem sledovala snažení učitele a jejích spolužáků. V druhé části opakování (práce ve dvojicích) se Jana ptala sousedky i odpovídala podle instrukcí učitele. Když však opět došlo na dobrovolné odpovědi, Jana se nezapojila, ale pouze pozorně sledovala, co říká učitel a její spolužáci. Výklad použití *something, anything* ji zaujal a tentokrát dobrovolně odpovídala na otázky učitele a snažila se něco si zapamatovat. Nakonec Jana procvičovala probranou látku pomocí cvičení v učebnici. Na rozdíl od své sousedky si až do konce hodiny pečlivě zaznamenávala do učebnice i odpovědi spolužáků.

Ukázka č. 2 posluchač T.D.

Hodnocení:

Mám-li hodnotit co vlastně v průběhu vyučování Veronika dělala, nabízí se možnost sečíst minuty jednotlivých činností tak, jak jsou uvedeny v zápisu pozorování každé hodiny.

celkem minut	-	225'
L	-	39'
R	-	33'
T	-	36'
S	-	37'
C	-	30'
E	-	20'
NE	-	38'
ø	-	30'

Sečteme-li minuty u všech aktivit, dostaneme číslo vyšší než 225'. Je to proto, že některé aktivity se podle mého názoru překrývaly, například S – řešení problému a L – učení nové látky. Nicméně lze také spočítat, že se aktivně účastnila výuky celkem 157' a 68' si buď povídala se sousedkou, nebo nedělala nic. Toto nicnedělání nepramenilo vždy z ní, ale z toho, že hodina začala později, nebo dříve skončila. Vychází nám neuvěřitelných 70% aktivní účasti na výuce v daný den. Nejsem tak naivní, abych si myslel, že jsem svým pozorováním dokázal odhadnout, zda skutečně dává pozor a přemýšlí o probírané látce a nebo se tak jen tváří a přitom myslí na něco úplně jiného. Asi by bylo objektivnější, kdybych ji lépe znal. Také bychom mohli určit nějaký obecně platný koeficient menší než 1 a jím hodnotu 157' vynásobit. Ani to se mi ale nezdá korektní. Navíc žádný takový koeficient nemáme.

Závěrem chci vyjádřit svůj dojem, že středoškoláci na této škole, pro mě představovaní Veronikou, jsou chtiví vzdělání a jsou-li jim dány podmínky a úkoly s náročností jim odpovídající, jsou ochotni i tvrdě na tom pracovat.

Názory posluchačů na metodu shadowing:

Posluchači se při vyhodnocení svých seminárních prací vyjadřovali kriticky k použité metodě.

Za pozitiva považovali:

- její zajímavost
- možnost koncentrace pouze na jednoho studenta (na rozdíl od běžné hospitace)
- možnost přímého získání údajů vhodných pro charakteristiku studentů

- efekt „spoluúčastenství“ pozorovatele s pozorovaným jako předpoklad v cítění se do role žáka.

Za nevýhodu realizace této techniky pak považovali:

- její jednorázové a nesystémové použití, doporučovali vesměs, aby se shadowing uplatnil ve větším časovém horizontu a systematicky
- obtížnost při určování činností podle předem daných kritérií, doporučovali proto, aby pozorovatelé byli dva i více (což se blíží původní technice shadowingu pro ředitele škol).

V celkových výsledcích se posluchači shodli na obecně známých jevech:

- ve výuce převažuje zatížení paměti
- aktivita pozorovaných studentů je primárně závislá na učiteli a na učebním předmětu
- stresové situace se objeví ve spojitosti se zkoušením
- řešení problému se ve výuce téměř neobjevuje
- průměrná doba denní přípravy studentů na středních školách je 1,5 hod.

Shrnutí autora:

Cílem tohoto šetření bylo ověřit nosnost metody shadowingu pro zkoumání školského terénu. To se podařilo prokázat s tím, že pro účely pedagogického výzkumu je nutná její úprava. Shadowing je adekvátní metodou a blíží se technikám uzlového pozorování a pracovních snímků.

Za výhodu lze považovat jasnost zpracování výsledků „stínování“, ovšem za předpokladu, že technika záznamu se bude blížit dohodnutému standardu.

Problematickou se jeví oblast mimovýukových aktivit, která je shadowingem nepostižitelná (pokud není doplněna řízeným rozhovorem).

Za pozitivum lze také považovat její přitažlivost a zájem, který vyvolává u uživatelů (včetně posluchačů).

Závěrem můžeme říci, že zejména v kombinaci s podobnými technikami pozorování je shadowing vhodná technika jak pro různá pedagogická šetření, tak pro běžnou hospitační činnost.

LITERATURA:

- EGER, L., : Nová témata pro školský management. In sborník MU
Brno – Evropská integrace a české vzdělání, 1999
- SLAVÍKOVÁ, Nové formy přípravy řídicích pracovníků ve školství.
L.: In ŠKOLSKÝ MANAGEMENT A PŘÍPRAVA
ŘÍDÍCÍCH PRACOVNÍKŮ, UP OLOMOUC 1998, s.
14-16

AUTOR – KONTAKT:

Doc. PhDr. Jan Solfronk, CSc.
katedra pedagogiky a psychologie
Pedagogická fakulta
Technická univerzita v Liberci
Hálkova 6
Liberec

Tel.: (048) 535 4220

E-mail: mamazer.skol@antik-fryc.cz